

AHMET YESEVİ VE ESERİ HAKKINDA

Okutman Sezai GÜNEŞ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Ortak Zorunlu Dersler
Türk Dili Bölümü

ÖZET

Bu inceleme, Ahmet Yesevî hakkında yapılmış başlıca çalışmalarda, şimdiye kadar dikkatten kaçtığına inandığımız önemli iki hususu aydınlatma amacına yöneliktir. Birincisi, ifade edildiği gibi, Arslan Baba'nın Ahmet Yesevî ile karşılaştıktan kısa bir süre sonra ölmediği; aksine, Ahmet Yesevî yirmi yaşına gelinceye kadar, onun eğitimiyle ilgilendiği hususudur. İkinci önemli nokta ise, Ahmet Yesevî'nin, Divan-ı Hikmet adı verilen eserinin dışında, Bûstânü'l-Arifin adını taşıyan ve tarikat adabını anlatan ikinci bir eserinin bulunabileceğidir. Bu iki nokta, Ahmet Yesevî'nin hayat hikayesinin bütünlüğü içerisinde, ihtiyatlı bir şekilde gözönünde bulundurulmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

The aim of this study is to illuminate the two important points which we believe to have been neglected in the studies about Ahmet Yesevî so far. The first, as it has been stated before, is that Arslan Baba didn't die a short time after meeting A. Yesevî; on the contrary he helped A. Yesevî in his education until he was twenty years old. The second important point is that, other than his book Divan-ı Hikmet he may have written a second book called Bûstânü'l-Arifin giving information about the regular customs of the sect. These two points have been considered carefully by taking A. Yesevî's biography into consideration.

HAYATI

Türkistan'da Çimkent şehrinin doğusunda yer alan Sayram kasabasında doğan Ahmet Yesevî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir (1). "Ancak Yusuf Hemedanî'ye intisabı ve onun halifelerinden olduğu dikkate alınırca, H.V (M. XI). yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiğini kabul etmek mümkün olacaktır" (2). Babası, Sayram'ın tanınmış bilginlerinden Şeyh İbrahim'dir. Küçük yaşta annesini, yedi yaşına

doğru babasını kaybetti. Kızkardeşi Gevher Őehnaz'la birlikte Yesi'ye geldi. Aslan Baba adında bir Türk Şeyhi tarafından yetiştirildi. Hz. Muhammed (s.a.v.)in ashabından olduğu, bir menkıbeye göre beş yüzyıl yaşadığı söylenen Aslan Baba, Yesevi'yi Sayram'da iken bulmuş, menkıbede söz konusu edilen hurmayı ona teslim etmiştir (3). Ahmet Yesevi, Aslan Baba ile yedi yaşında iken karşılaştığını, "Yiti yaşta Aslan Baba'm izlep tapı" sözüyle bildirmektedir (4). Aynı Őiirin bir başka dörtlüğünde, Aslan Baba'nın kendisini bularak hurmayı vereceğinin, daha dört yaşındayken Hz. Muhammed tarafından kendisine bildirildiğini Şöyle ifade etmektedir:

Tört yaşında Hak Mustafa birdi hurma
Yol krsettim yolga kirdi nice gmrh
Kayda barsam huzır babam manga hemrh
Ol sebebdin almış ude kirdim yirge (5).

A. Yesevi, Aslan Baba ile ilk karşılaşmasında hemen hurmayı istediğini, dolayısıyla bu sırta önceden vkif olduğunu, bir başka hikmetinde Şöyle belirtmektedir:

Kelm kıldım hurmdın, manga vahşet kıldılar
Ey bi-edep kdek dip 's alıp srdiler
Vahşetidin korkmadım manga bakıp turdılar
Aslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük (6).

Aslan Baba'nın, Ahmet Yesevi'yi bulduktan sonra bir süre sonra öldüğü konusunda yaygın bir görüş vardır. Bu konuda, Mehmet Fuat Köprülü de "Lkin bu Aslan Baba, henüz Ahmet küçükken öldüğü için, onun Őahsiyeti üzerinde kuvvetli bir tesir yapıtđı hakkındaki an'ane tarih bakımından doğru sayılamaz" (7) diyerek, Aslan Baba'nın Yesevi'yi bulduktan kısa bir süre sonra öldüğü görüşüne katılmaktadır. Köprülü'nün, Aslan Baba'nın Ahmet Yesevi'nin Őahsiyetinin oluşumundaki etkisi konusunda geleneksel düşünceyi, tarih bakımından niçin doğru bulmadığı hususu açık değildir. Halbuki, Ahmet Yesevi bir hikmetinde;

Yaşım yitti yigirmige tdim makm
Bi-hamdi'llah pr hzmeti kıldım tamam
Dnydaki kurt u kuşlar kıldı selm
Ol sebebdin Hakka yavuk boldum muna (8)

diyerek, yirmi yaşına kadar bir "pir"e bağlı kaldığını, onun hizmetinde bulunarak makam atladığını belirtmektedir. Köprülü, İlk Mutasavvıflar adlı eserinin başka bir yerinde de, "... bununla beraber, gerek Reşaht gerek başka menakıp kitapları Aslan Baba'nın ertesine sene öldüğü hakkında Divan-ı Hikmet'te mevcut rivayeti tasdik etmiyorlar." (9) sözleriyle, "Aslan Baba'nın, Ahmet Yesevi'nin Őahsiyeti üzerinde kuvvetli bir tesir yapıtđı hakkındaki an'anevi düşünce'yi, Divan-ı Hikmet'teki bir rivayetle çürütmeye çalışır. Halbuki Divan-ı Hikmet'te böyle bir rivayet yer almamaktadır. Bu yanlış anlama, Yesevi'nin bir hikmetinde, Aslan Baba ile ilk karşılaşmasını anlattığı dörtlükten hemen sonraki dörtlükte onun ölümünden söz açmış olmasından kaynaklanabilir.

Babam aydı ey balam teklif kılmadın manga
Beş yüz yıldır kâmımda saklap irdim min sanga
Mezesini siz alıp telkin birdiniz manga
Aslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük

Babam aydı ey balam kaşımında tur öleyim
Cenâzemni okup kôm cân tasadduk kılayın
Medet kılsa Mustafa 'illiyyinga kireyin
Aslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük (10).

Başka bir hikmetinde yer alan aşağıdaki sözlerden anlaşıldığına göre, Yesevî, Aslan Baba'nın ölümünden sonra büyük bir bunalıma düşmüş; yirmi ilâ yirmi yedi yaşlarında içine düştüğü bu bunalımdan, ancak Şeyh Yusuf Hemedânî'ye intisab ederek kurtulmuştur:

Min yigirmi yiti yaşta pirni taptım
Her sır kördüm pırle birlen büküp yaptım
Astanenin yastamban izin öptüm
Öl sebebdin Hakka sığnıp kiidim muna (11).

Köprülü de, Yesevî'nin bu sözlerinden yararlanarak, "... yirmi altı yaşında sevdaya düşüp, Mansur gibi 'didâr' için kavga ettiğini, bir pire erişmemekten ötürü türlü dertlere tutulduğunu ve nihayet yirmi yedi yaşında pire ulaşarak derlerden kurtulup o dergâha ulaşabildiğini söyler." (12) ifadesiyle bu olayı dile getirir.

Bu duruma göre, Aslan Baba'nın, ahmet Yesevî'yi bulduktan kısa bir süre sonra öldüğü görüşü gerçeği yansıtmamaktadır. Yesevî, "Yaşım yitti yigirmige ötdim makam/Bi-hamdillâh pir hizmetin kaldım tamam" sözleriyle belirttiği gibi, yirmi yaşına kadar Aslan Baba'nın hizmetinde bulunmuş; başka bir söyleyişle Aslan Baba, Yesevî yirmi yaşına gelinceye kadar yaşamıştır. Aslan Baba'nın ölümünden sonra, düştüğü bunalımdan ise, yirmi yedi yaşlarında, Yusuf Hemedânî'ye intisab ederek kurtulmuştur.

Yesevî'nin, Buhara'da Şeyh Yusuf Hemedânî'nin dergâhında ne kadar kaldığı bilinmiyor. "Sülûkünü asrın en tanınmış şeyhinden ikmal ederek halifelik mevkiini de kazanmağa muvaffak olduktan sonra, Ahmet Yesevî'nin niçin Buhara'da durmayarak Yesi'ye döndüğünü bilmiyoruz. Bu dönüşün hangi tarihe rastladığına dair bile kesin bilgimiz yoksa da, birinci halife Abdullâh Berkî'nin vefatından, yani H.555 (m. 1160-61) den sonra olduğu tahmin edilebilir" (13).

Divan'daki bir hikmetten, Yesevî'nin Türkistan'a geri dönüşünün vatan hasretinden kaynaklandığını anlıyoruz:

Neler kilse körmek kirek ol Hudâ'dın
Yusuf'ını ayırdılar ol Kenân'dın
Toğgan yirim ol mübârek Türkistân'dın
Bağırımga taşlar urup kildim muna

Gurbet tigse puhte kılır köp hâmlarını
Dâna kılır hem hâs kılır köp 'âmlarını
Kiyer kîz ton tapsa yiyür ta'amlarını
Aning için Türkistân'ga kıldüm muna

Gariplıgda Aslan Baba'm izlep taptı
Her sır körüp perde birle büküp yaptı
Bi-hâmdi'llah kördüm didi izim öpti
Uşbu sırmı körüp hayran kıldüm muna

Kul Hâce Ahmet sözlegeni haknı yâdi
İşitmegen dostlariga kalsun pendi
Gurbetlenip öz şehriga kaytıp yandı
Türkistân'da mezâr bolup kaldım muna (14).

Ahmet Yesevî, Yesi'ye döndükten kısa bir süre sonra "Yesevîlik" tarikatını kurdu. "Etrafına kolayca binlerce mürid topladı; umumî vaziyet de buna pek müsâit bulunuyordu. Melikşah'tan sonra Mâverâünnehr ve Horasan'ı aynı hâkimiyet altında birleştirmeye muvaffak olan Sultan Sencer ölmüş, Harizmşahların devleti Selçuklulardan sonra büyük ve kuvvetli bir islâm imparatorluğu olmak istidadını göstermişti; işte tam bu sırada Doğu Türkistan'da Kolça civarında ve Yedi Su havalisinde epeyce kuvvetli bir islâmlaşma hareketi geliyordu. Şeyhlerin ve tekkelerin pek çoğaldığı bu esnâda Hoca Ahmet Yesevî, Sir Derya havalisinde, Taşkent mülhakatında, kuzey bozkırlarında pek büyük şöhret kazandı; etrafına islâmiyete yeni fakat çok kuvvetli çok samimî bağlarla bağlanmış saf Türkleri topladı..." (15). Şöhreti kısa zamanda bütün Türkistan, Mâverâünnehr, Horasan ve Harizm sahalarını kapladı. Bütün zamanını ibadet ve ilimle geçiriyor, boş zamanlarında tahtadan kaşık, kepçe oyuyor; onları satarak geçiniyordu. Tekkesine bağışlanan hediyeleri kendisi için kullanmıyor, muhtaçlara dağıtıyordu.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine pek bağlı olmakla tanınan Ahmet Yesevî, O'nun ölüm yaşı olan atmış üç yaşına gelince, tekkesinin bahçesinde, merdivenle inilen kuyu şeklinde bir çilehane kazdırdı. Kalan ömrünü, ölüncüye kadar orada zikir ve ibadetle geçirdi. Bu hücrede, zikrettikçe dizleri göksüne değdiği için, her iki dizinde de delinmeler meydana gelmişti. Bu yüzden, Ahmet Yesevî, "Serhalka-i Sinerişan" adıyla da anılmaktadır.

ESERİ

DİVAN-I HİKMET: Ahmet Yesevî'nin günümüze ulaşan biricik eseri, "Divan-ı Hikmet" adıyla tanınan ve içindeki şiirlerin bir kısmı kendisine ait olmayan bir divandır. Çoğu hece ölçüsüyle ve dördlükler halinde söylenmiş hikmetlerden oluşan bu eser, mürettep bir divan özelliği taşımaz. Hikmetlerde, hecenin daha çok 4-4-4:12 veya 7-7:14'lü kalıpları kullanılmış olup, dördlükler "destan" tarzında kafiyeleşmiştir. Kafiye olarak, daha ziyade yarım kafiye-redif birleştirmesine baş vurulmuştur. Ayrıca, aruz ölçüsüyle ve

beyitler halinde söylenmiş hikmetlere de rastlanmaktadır. Eserdeki dil, ortaya çıktığı dönemin edebî dili olan "Hakaniye Türkçesi" özelliği taşımaktadır.

Ahmet Yesevî'nin hikmet söylemeye ne zaman başladığı konusu da önemlidir. Hikmetlerden birinde şöyle demektedir:

Kırk altımda zevk u şevkim tolup taştı
Rahmetingdin katre tamdı şeytan kaçtı
Hakdın ilhâm refik bolup bâbın açtı
Zâtı uluğ hâcem sığıp kıldım sanga (16).

Bu sözleri dikkate alarak, Ahmet Yesevî'nin hikmet söylemeye kırk yaşından sonra başladığını ileri sürebiliriz. Yunus Emre'nin de, Tapduk Emre'nin kapısını kırk yıl odun taşıdıktan sonra, dilinin çözüldüğü ve şiir söylemeye başladığı yolundaki rivayet gözönünde bulundurulursa; Ahmet Yesevî'nin hikmet söyleme çabasındaki kırk yaş dönemecinin, tasavvuf geleneğindeki anlayışa uygunluğu ortaya çıkmış olur.

Bugün elimizde bulunan eserin, Ahmet Yesevî'nin ilk ve tek eseri, ve bunun adının da "Divan-ı Hikmet" olduğu görüşü, doğrulanmış bilgilere dayandırılan bir görüş değildir. Ahmet Yesevî, Divan-ı Hikmet için "Defter-i Sâni" tabirini kullanmaktadır:

Bismi'llah dip beyan eyley hikmet aytıp
Taliplerge dürr ü güher saçtım muna
Riyâzetini katığ tartıp kanlar yutup
Min defter-i sâni sözün açtım muna (17).

Bu tabir farklı şekillerde yorumlanmaktadır. M.F.Köprülü'ye göre, bu "Defter-i Sâni", Yesevî yolunda yazarların, Yesevî'ye mal ettikleri kendi şiirlerinin toplandığı defter olup, asıl defter elimize geçmediği için, bu ikinci defter Yesevî'ye bağlanmıştır:

... Ahmet Yesevî'nin halk edebiyatından alınma şekillerle Hikmet'ler yazdığını ve ondan sonra bu tarzda manzûmeler yazmanın Yesevî dervişleri arasında adetâ bir an'ane şeklini aldığını kesin surette biliyoruz; lâkin pek muhtemeldir ki, Ahmed Yesevî'nin yazdığı Hikmet'ler, asırlar boyunca kaybolmuş ve daha sonra gelen aynı isimde bir şairin eserleri, halk arasındaki şöhreti ve manevî nüfuzu bakımından ona isnâd edilmiş olsun; esasen bugün elimizde mevcut nüshalarda, onun Defter-i sanî olduğu birçok yerlerde açıklanıyor; belki o Divan'ı tertip eden Yesevî şâiri, Hoca Ahmed Yesevî'nin eserini ilk defter sayarak, aynı tarz ve edâda hikmetlerden mürekkep olduğu için, aynı ismi-yâni Divan-ı Hikmet ismini- verdiği kendi eserini de onun ikinci defteri sayıyor.... (18).

Kemal Eraslan ise, bu Defter-i Sâni tabirinin, Köprülü'nün belirttiği gibi, ya başka Yesevî dervişlerinin hikmetlerini ihtiva eden bir eseri ifade ettiğini, ya da Yesevî'nin kendi eserinin adı olabileceğini söyler; bu durumda, "Defter-i Evvel" in ne olabileceği konusunda iki ihtimal ileri sürer: 1- Levh-i Mahfuz (Defter-i Ezel), 2- İnsanın günah ve sevaplarının yazıldığı "Defeter-i 'Amâl" (19).

Halbuki, M. Fuat Köprülü'nün İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı Yesevî maddesinde işaret ettiği bazı hususlar göz önünde tutulacak olursa; Ahmet Yesevî'ye ait olan, fakat bugün elde bulunmayan bir başka eserin varlığından söz etmek gerecektir:

Fazlullâh İsfahânî Yesi'deki türbede Yesevî kitabını okuduğunu söyleyerek, bunun Türkçe sufiyâne bir eser olduğunu sülûk mertebelerini ve usullerini bu kadar tertipli olarak ihtiva eden diğer bir eser bulunamayacağını bildiriyor ve Şeyhi "Şah-ı Yesi Hoca Ata-ı Ahmet" diye zikrediyor, eserin manzum olduğunu belirtiyor ve Divân-ı Hikmet adını kullanıyor.... (20).

Fazlullâh İsfahânî'nin bahsettiği kitabın usul ve erkâna dair olması, manzum olduğu konusunda bilgi verilmemesi, adının Divân-ı Hikmet olduğuna işaret edilmemesi gibi ayrıntılar bir arada düşünülecek olursa; Ahmet Yesevî'ye ait olan ve usul-erkândan söz eden bir "makamat" kitabının varlığı ihtimal dahiline girmektedir.

Yine M.F.Köprülü, İslâm Ansiklopedisi'ndeki yazısının bir başka yerinde şunları söylüyor: "Gordlevsky 1929'da Yesi'ye yaptığı kısa bir seyahatta, bundan altmış yıl evvel, türbede deri üzerine yazılı bir divan nüshası bulunduğunu, fakat bunun sonradan kaybolduğunu işitmiştir." (21). Gordlevsky'nin, varlığından söz ettiği bu kitap, muhtemelen Fazlullâh İsfahânî'nin okuduğunu söylediği kitapla aynı olmalıdır.

Fuat Köprülü, İlk Mutasavvıflar'ın "Yeseviye Adâbı" bölümündeki bir dipnotta şunları söylüyor: "Hazini, tarikat âdâbı hakkında Bûstânü'l-Arifin adlı eserden de nakillerde bulunuyor ki (Cevahirü'l-Ebrâr, s. 137), Hoca Ahmet Yesevî'nin bu isimde bir eseri olduğunu bilmiyoruz." (22). Hazini, usul ve erkâna dair bilgiler verirken, Bûstânü'l-Arifin adlı eserden faydalandığını kaydettiğine göre, ve Fazlullâh İsfahânî de Yesevî Türbesi'nde usul ve erkâna dair bir kitabı okuduğunu bildirdiğine göre; Ahmet Yesevî'ye ait BUSTANÜL-ARIFİN adında bir eserin varlığının kabul edilmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Fuat Köprülü, "Bûstânü'l-'Arifin" adındaki eserin başka şahıslara ait olabileceğini izah ettiği aynı dipnotta, "H. 375 (M. 985-6)de ölen İmam Ebilleys Nasr bin Muhammed Semerkandî Hanefî'nin hadis rivayetlerine, şer'i âdâb ve ahlâka ait meşhur eseridir ki, kütüphanelerimizde birçok nüshaları vardır. (...) Yine Kâtip Çelebi, H. 676 (M. 1277-8) de vefat eden İmam Muhyiddin Yahya bin Şerefüddin en-Nevevî eş-Şâfiî'nin de bu adı taşıyan bir eseri olduğunu bildiriyor. "diyerek, aynı adla eser vermiş olan iki ayrı şahıstan söz ediyor. Kitabının daha sonraki bir bölümünde (Yunus Emre'nin Eseri başlıklı bölüm), yer alan bir dipnotunda da "Bustanü'l-'Arifin sahibi Ebu Said Ebü'l-Hayr" ibaresiyle, aynı adı taşıyan bir esere sahip üçüncü bir kişiden haber veriyor (23). Aynı adı taşıyan bir eserin, birden fazla kimseye ait olabildiği hususunu gözönünde bulundurarak, diyebiliriz ki, Ahmet Yesevî'nin de aynı adı taşıyan bir eseri bulunmaktadır.

DİVAN-I HİKMET'İN İÇ-YAPISI: Eser, dil ve söyleyiş bakımından olduğu gibi, muhteva bakımından da sanatkârâne bir özellik taşımaz. Didaktik gaye hemen kendini hissettirir. İslâmlaşma hareketinin hızlandığı ve tasavvuf akımlarının kuvvetlendiği bir dönemde, Ahmet Yesevî, yol gösterici olmayı her türlü sanat kaygısının üstünde tutmuş gibidir. Bu yönüyle, A.Yesevî'nin eserine güvenli bir bakışı vardır: "Garip Ahmez sözi hergiz karımas/Eğer yir asuğa kirse çürimes" (24). Ahmet Yesevî, ayrıca,

münacaat başlıklı şiirinde, eseri hakkında şunları söyler:

Hudayım kılsa in'âm manga cennet
Okuganlarını kılğay min şefaât

Mini hikmetlerim kan-ı hadisdür
Kişi büy iltmese bilgil habisdür

Mini hikmetlerim ferman-ı sübhân
Okup uksang heme ma'nî-i Kur'ân

Mini hikmetlerim derdsizge aytmang
Bahâsız gevherim nâdânga satmang (25).

Ahmet Yesevî'nin yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı gibi, hikmetlerinin muhtevası- ayet ve hadislerin ışığıyla aydınlanmıştır. Bu yüzden Yesevî, hikmetlerini "kân-ı hadis" ve "fermen-ı sübhan" olarak nitelemekten çekinmez. Bu kuvvetli din duygularının etkisiyle, Yesevi, etrafındakilere rehbersiz "yol"a girmemelerini öğütler:

Mürşit hizmetini kıl ihtiyâr
Özlükümdin yolğa kirdim dime zinhâr
Yahşı bilseng tarikatnı hatarı bar
Kılavuzsız uşbu yolğa kirmeng dostlar (26).

Yesevî'ye göre kişi alçak gönüllü olmalı, varlığıyla kibirlenmemeli, kendisini diğer insanlardan daha üstün görmemelidir:

Adem öldür fakir bolup yolda yatsa
Toprak-sıfat 'âlem anı basıp ötse
Yûsuf-sıfat birâderi kul dîp satsa
Kulnı kulı ol kul ne dîp hevâ kılsun (27).

Yine Yesevî, benlik davası güdenlere, riyâkar ve sahtekâr davrananlara şiddetle çatar; insanlara saf inancı tavsiye eder:

Rûze tutup halkga riya kılgenlerni
Namâz okup tesbîh kolğa algenlerni
Şeyh min tiyü özge binâ koygenlerni
Ahir demde imanındın cüdâ kıldım (28).

Dâm-ı tezvîr koyup halknı yoldın urdung
Şeyhlik kalıp riyâ birlê dükkân kurdung

İşret kılıp şeytân birle devrân sürdüng
Dîdârıga sini ne dip revâ kılsun (29).

Hayfâ âdem öz kadrini özi bilmes
Menlik kılıp yahşılarnı közge ilmes
Hû sohbetin kurgen yirge kaçıp kilmes
Ol bi-vefâ 'ahdge ne dip vefâ kılsun (30).

İslâm dininin hükümlerini bilmeyenleri, bilip de Allâh'ın emrini yerine getirmeyenleri, Allâh'tan korkmayanları kıyamet gününde "kızıl yüzlü: yüzü ak" olmamakla tehdit eder:

Kul min tiyü hak emrini kılmaganlar
Kudretini körüp 'ibret almaganlar
İman islâm ahkâmların bilmegenler
Uluğ künde kızıl yüzlü bolmas bolur (31).

Yaradan'ı sevmek ulu, o derecede de zor bir iştir. İnsan ne kadar sıkıntıya düşürse düşsün, kalbinde Allâh'tan başkasına yer verilmemelidir:

'Aşıklığı uluğ iştür bilseng munı
Mihnet birle sinar irmiş mevlâm sini
Renc ü mihnet birle bolsang tûni küni
Ma'sûkingdın köngül özge kılmang dostlar (32).

Zira bu dünya geçici bir imtihan yeridir. Bu "can" da insanlara bir emanettir. Öyleyse insan, bu dünya meşgalelerini bir yana atıp Allâh'a yönelmelidir:

Ey mü'minler ta'at kılıp tayanmangız
Emânetdür 'azîz canga inanmangız
Harâm harış yığmış mâlga kıvanmangız
Mallarını karış atlığ yılan kılur

Bu dünyâga binâ koygan Kârûn kanı
Da'vâ kılğan Fır'avn bile hâmân kanı
Vâmık 'Azrâ Ferhâd Şîrîn Mecnun kanı
Kahr eylese bir lâhzada yeksân kılur

Hiç bilding mü âdem ölmey kalğanını
Bu dünyâni vefâsını bilgenini
Dünyâ-talep bûy-ı Hudâ alğanını
Allâh diseng köz yaşingni bârân kılur (33).

Ahmet Yesevî, dünyanın gidişatını iyi görmez. O'na göre, dünyanın sonu yaklaştıkça insanlar daha çok bozulacak, binalar daha süslü yapılacak, maddî endişeler daha baskın çıkacak; halk kendisinden önce gelip gidenlerin başına gelenlerden hiç ders almayacak, gününü gün edecek ve iyiler unutulacaktır.

Ahir zamân ümmetler nakış kılur öylerin
Nefs hevâga kıvanıp bozar her dem hüylarin
Şân u şevketler bilen ber-pâ kılur boyların
Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük

Ahir zaman ümmetler dünya fani bilmesler
Kitkenleri körüben andın 'İbret almaslar
İrenleri kılğanın körüp ilmesler
Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberrük (34).

Tıpkı, eski şamanların (baksı, ozan) saz eşliğinde söylediği şiirlerin ahengine uyularak dans edilmesi gibi, Ahmet Yesevî'nin de, Türk şiir geleneğine uyarak, raksa ve semâya büyük önem verdiğini aşağıdaki dördlüklerden anlıyoruz:

Muhabbetni câmin içip raks eyleben
Divânelig makamıga kirdi dostlar
Aç u tokluk sûd u ziyân hiç bilmegen
Serme bolup raks u semâ' urdı dostlar

Raks u semâ urgenlere dünyâ harâm
Ehl ü 'iyâl hânûmândın kiçti tamâm
Seher vaktıda hakka sığnıp yığlar müdâm
Andın songra raks u semâ' urdı dostlar

Kul Hâce Ahmed raks u semâ' her kimge yok
Taki'd birle urşa semâ' kirgey tamuk
Bu rivâyet pinhan İrdi aytsam kamuk
Haknı tapıp raks u semâ' urdı dostlar (35).

Dipnotlar/Kaynaklar:

1- Ali Şîr Nevâî, Nefâhâtü'l-üns tercümesinde Yesevî'nin doğum yerini Türkistan olarak göstermektedir. Bazı hikmetlerinde, Yesevî'nin kendisi de doğum yerini Türkistan olarak bildirmektedir: "Neler kilse körmek kirek ol Hudâ'dın/Yusuf'ını ayırdılar ol Kenân'dın/Toğgan yirim ol mübârek Türkistân'dın/Bağımğa taşlar urup kildim muna" (Eraslan, Kemal, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 100:7. hikmet, 2. dörtlük). "Tuşım uzar, burak tozar, kitsi bâzâr/Dünyâ bâzâr içre kirip kullar azar/Başım bizar, yaşım sızar, kanım tozar/Atım Ahmed, Türkistan'dur ilim mening" (Aynı eser: s. 140: 14. Hikmet, 6. dörtlük)

2- Eraslan, Kemal, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 15.

3- "Hazret-i Peygamber'in gazâlarından birinde, Ashâb-ı Kirâm nasılsa aç kalarak onun huzuruna geldiler; biraz yiyecek istirham ettiler. Hazret-i Peygamber'in duâsı üzerine Cibril-i Emin, Cennet'ten bir tabak hurma getirdi; fakat o hurmalardan bir dânesi yere düştü. Hazret-i Cibril dedi ki: 'Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmet Yesevî adlı birinin kısmetidir'. Her emanetin sâhibine verilmesi tabîi olduğu için, Hazret-i Peygamber, eshâbına, içlerinden birinin bu vazifeyi üzerine almasını teklif etti. Ashâbtan hiç biri cevap vermedi; yalnız Baba Arslan inâyet-i risâlet-penâhî ile bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyledi. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber, o hurma dânesini eliyle Arslan Baba'nın ağzına attı ve mübarek tükürüklerinden de ihsan etti. Hemen hurma üzerinde bir perde zâhir oldu ve Hazret-i peygamber, Arslan Baba'ya, Sultan Ahmet Yesevî'yi nasıl bulacağını ta'rif ve ta'lim ederek, onun terbiyesi ile meşgul olmasını emretti. Bunun üzerine Arslan Baba Sayram'a- yahut Yesi'ye- geldi ve üzerine aldığı vazifeyi yerine getirdikten sonra öldü". (Seyyid Hasan Hâce Nâkibü'l-eşref Buharî; Müzekkir-i Ahbab'tan naklen; Köprülü, M.Fuat, İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976, s. 28-9).

4- Eraslan, Kemal, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 68.

5- Eraslan, a.g.e., s. 68.

6- Eraslan, a.g.e., s. 128.

7- Köprülü, M.Fuat, İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976, s. 64.

8- Eraslan, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 74.

9- Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 29 (5. dipnot).

10- Eraslan, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 130.

11- Eraslan, a.g.e., s. 78.

12- Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 32.

13- Köprülü, a.g.e., s. 72.

- 14- Eraslan, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 100-102.
- 15- Köprülü, M.Fuat, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 193,4.
- 16- Eraslan, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 90.
- 17- Eraslan, a.g.e., s. 54.
- 18- Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 124,5.
- 19- Eraslan, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 346,7 (Notlar bölümü: 1. Not).
- 20- Köprülü, M.Fuat, "Ahmet Yesevi", İslâm Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 212.
- 21- Köprülü, Aynı yer.
- 22- Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 98 (22. dipnot).
- 23- Köprülü, a.g.e., s. 318 (36. dipnot).
- 24- Eraslan, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, s. 274.
- 25- Eraslan, a.g.e., s. 274-282.
- 26- Eraslan, a.g.e., s. 178.
- 27- Eraslan, a.g.e., s. 148.
- 28- Eraslan, a.g.e., s. 136.
- 29- Eraslan, a.g.e., s. 146.
- 30- Eraslan, a.g.e., s. 148.
- 31- Eraslan, a.g.e., s. 202.
- 32- Eraslan, a.g.e., s. 178.
- 33- Eraslan, a.g.e., s. 210.
- 34- Eraslan, a.g.e., s. 126.
- 35- Eraslan, a.g.e., s. 182-184.